

**Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді
та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання
у типових ситуаціях**

Посібник на допомогу судді

ЗМІСТ

Вступ

РОЗДІЛ I. Загальна частина

- 1.1. Нормативно-правові акти з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів
- 1.2. Повноваження Ради суддів України в контексті вимог антикорупційного законодавства
- 1.3. Ознаки конфлікту інтересів у діяльності судді
- 1.4. Обмеження щодо працевлаштування суддів після виходу у відставку
- 1.5. Дії судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом
- 1.6. Дії судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом
- 1.7. Відповідальність суддів за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів

РОЗДІЛ 2. Типові ситуації конфлікту інтересів у діяльності суддів та порядок їх врегулювання

- 2.1. Конфлікт інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.
- 2.2. Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

ВСТУП

Авторитет суду та судових рішень у суспільній свідомості пов'язується з авторитетом судді, оцінкою його поведінки як у сфері судочинства, так і поза межами його професійної (службової) діяльності. Професійна діяльність суддів, пов'язана з відправленням правосуддя, зобов'язує суддів демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, що означає добровільні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і поза залом судового засідання. Відповідні положення визначено міжнародними стандартами, що регламентують діяльність суддів та Кодексом суддівської етики, затвердженим з'їздом суддів України.

Посібник «Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях» підготовлено Радою суддів України з метою роз'яснення актуальних питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на основі міжнародних стандартів та положень національного законодавства, надання методичної допомоги суддям, а також з метою формування єдиного підходу до розуміння і дотримання правил врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів.

Розроблений документ носить рекомендаційний характер і відтворює позицію Ради суддів України – єдиного органу, уповноваженого на здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів.

В основу посібника покладено норми чинних редакцій Законів України «Про запобігання корупції», «Про судоустрій і статус суддів», процесуального законодавства, рішень Ради суддів України, якими надано роз'яснення окремих аспектів врегулювання конфлікту інтересів, а також практику Ради суддів із аналізу звернень суддів за роз'ясненнями щодо дій у випадку конфлікту інтересів 2015-2017 років.

Посібник розрахований на суддів судів загальної юрисдикції і містить положення, якими роз'яснено:

основні поняття Закону України «Про запобігання корупції» у сфері запобігання і врегулювання конфлікту інтересів щодо суддів;

повноваження Ради суддів України у сфері запобігання і врегулювання конфлікту інтересів суддів;

особливості врегулювання конфлікту інтересів суддів у процесуальний спосіб та конфлікту інтересів, який не можна врегулювати у спосіб, передбачений процесуальним законом;

відповідальність суддів за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

У другому розділі посібника наведено опис типових прикладів конфлікту інтересів у діяльності суддів, що містить практичні рекомендації щодо заходів запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у певних типах ситуацій – як у випадку виникнення конфлікту інтересів, що може бути врегульований у процесуальний спосіб, так і у

випадку, коли конфлікт інтересів не може бути врегульований у спосіб, передбачений процесуальним законодавством.

З урахуванням міжнародного досвіду, досвіду органів державної влади та напрацювань наукових інституцій та установ запропоновані базові практичні інструменти покликані допомогти суддям самостійно приймати рішення щодо наявності конфлікту інтересів, визначення його виду та способу врегулювання.

Посібник спрямований на формування культури судді, яка забезпечуватиме належне виявлення і врегулювання конфліктів інтересів у діяльності судді прозорим і своєчасним чином без втручання уповноваженого органу суддівського самоврядування.

Основні терміни у сфері врегулювання конфлікту інтересів вживаються у розумінні Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII та відповідних процесуальних законів.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1.1. Нормативно-правові акти з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів

Правове регулювання правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів на рівні закону визначено нормативними актами: Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, процесуальними законами – Цивільний процесуальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України.

З метою запобігання і врегулювання конфлікту інтересів судді застосовують окремі рішення Ради суддів України, якими роз'яснена позиція Ради щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів:

рішення від 04.02.2016 № 2 «Про Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів»;

рішення від 12.05.2016 № 36 «Щодо роз'яснення про наявність чи відсутність конфлікту інтересів у діяльності суддів»;

рішення від 04.11.2016 № 75 «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів»;

рішення від 04.11.2016 № 77 «Щодо наявності конфлікту інтересів у проведенні таємного голосування в суді»;

рішення від 08.06.2017 № 34 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»;

рішення від 07.09.2017 № 46 «Щодо роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»;

рішення від 07.12.2017 № 75 «Про роз'яснення щодо повноважень РСУ як єдиного компетентного органу, до якого звертаються судді у випадку конфлікту інтересів».

Крім того, судді можуть звертатися до Методичних рекомендацій з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 14.07.2016 № 2 за відсутності правил, якими врегульовуються конкретні ситуації з конфліктом інтересів.

Закон України «Про запобігання корупції» (далі – ЗЗК) є основним законодавчим актом для врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, дія якого поширюється на визначене коло суб'єктів, перелік яких закріплено у статті 3 Закону. До них віднесені:

судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя,

Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді) (пункт г) частини 1 ст. 3 ЗЗК).

Ключове значення для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів мають положення статті 1 та розділу 5 даного Закону, яким передбачено основні способи врегулювання конфлікту інтересів.

Норма ЗЗК у частині 1 статті 35 містить посилання на спеціальні норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що застосовуються до суддів як спеціальних суб'єктів конфлікту інтересів під час здійснення ними правосуддя. Відповідно до цих норм для суддів встановлено спеціальний порядок дій у випадку конфлікту інтересів з метою його врегулювання і визначено Раду суддів України як єдиний орган, уповноважений на формування правил контролю за дотримання суддями законодавства про конфлікт інтересів та передбачено відповідальність суддів за недотримання вимог законодавства про врегулювання конфлікту інтересів.

Крім того, закон України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – ЗССС) встановлює дисциплінарну відповідальність за порушення суддями правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, а КпАП України – адміністративну відповідальність.

1.2. Повноваження Ради суддів України в контексті вимог антикорупційного законодавства

Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України; її повноваження визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та положенням про Раду суддів України, затвердженим з'їздом суддів України.

РСУ наділено повноваженнями згідно з пунктом 6 частиною 8 статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на:

(1) здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників;

(2) прийняття рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом).

Додатково рішенням Ради суддів від 07.12.2017 року № 75 роз'яснено норми Закону «Про судоустрій та статус суддів» щодо повноважень РСУ як єдиного компетентного органу з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, до якого мають звертатися судді у відповідних випадках.

Згідно з Порядком РСУ Рада, інші уповноважені нею суб'єкти здійснюють систематичний збір та обробку інформації щодо стану дотримання законодавства з врегулювання конфлікту інтересів. За результатами розгляду звернень, повідомлень, заяв та іншої інформації щодо конфлікту інтересів Рада здійснює відповідні дії:

веде реєстр повідомлень про потенціальний і реальний конфлікт інтересів у діяльності судді (Реєстр приватних інтересів суб'єктів конфлікту інтересів).

надає роз'яснення щодо наявності або відсутності потенціального і реального конфлікту інтересів у діяльності судді;

за наявності конфлікту інтересів (крім випадків, коли він усувається в порядку, визначеному процесуальним законом) ухвалює рішення про способи його врегулювання.

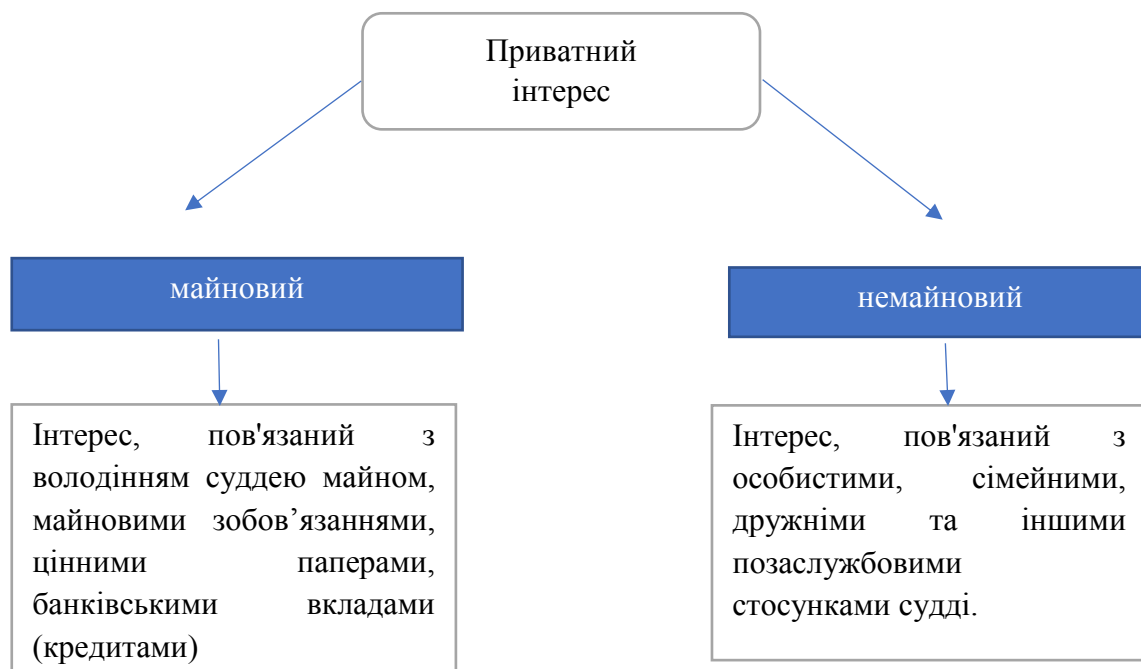
Діяльність РСУ у сфері врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів спрямована на формування єдиного підходу до розуміння і дотримання правил врегулювання конфлікту інтересів суддями. Для досягнення цієї мети на основі звернень суддів Рада суддів приймає рішення рекомендаційного характеру, якими роз'яснює найважливіші та актуальні питання врегулювання конфлікту інтересів суддями.

1.3. Ознаки конфлікту інтересів у діяльності судді.

Згідно з нормами ЗЗК для правильного застосування суддею заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у конкретному випадку необхідно встановлювати дві обов'язкові ознаки, які визначають поняття конфлікту інтересів у їх взаємозв'язку:

- (1) наявність приватного інтересу судді;
- (2) посадові повноваження судді.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» приватним інтересом є будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Приватні інтереси, пов'язані з банківським обслуговуванням судової установи, банківськими вкладками і кредитами судді, відповідно до позиції Ради суддів, не створюють конфлікту інтересів, якщо усі інші судді у судовій установі мають такий самий приватний інтерес.

Немайновий інтерес, за визначенням закону, є інтересом, пов'язаним з особистими, сімейними, дружніми та іншими позаслужбовими стосунками судді.

В цю групу інтересу входять стосунки судді з близькими особами та членами сім'ї у розумінні норм антикорупційного законодавства, а так само стосунки із друзями, знайомими, а також спілкування судді у соціальних мережах.

Коло осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів судді

На конфлікт інтересів у діяльності судді впливають відносини судді з колом осіб, визначених нормами антикорупційного та спеціального законодавства. Конфлікт інтересів має місце тоді, коли йдеться про суперечність приватного інтересу судді з їх посадовими повноваженнями.

Законодавством встановлено 3 категорії осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів у суб'єктів, на яких поширюється дія закону «Про запобігання корупції». Законом України «Про запобігання корупції» у статті 1 визначено поняття *членів сім'ї* та *близьких осіб*, а рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 31 жовтня 2016 року, яким затверджено форму декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, встановлює перелік осіб, з якими у судді є родинні зв'язки.

Уніфікуючи категорії осіб, стосунки з якими законодавство пов'язує з можливістю виникнення конфлікту інтересів судді, можна сформулювати **єдиний перелік** осіб, до якого входять:

Особа, які перебувають у шлюбі із суддею, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням

Інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних).

Особа, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі із суддею.

Незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат (рідний; двоюрідний), сестра (рідна; двоюрідна), дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням судді

Дружні стосунки особи не підлягають правовому регулюванню, тим не менш маючи статус суб'єктів, уповноважених державою на здійснення функції правосуддя, суддям як і іншим суб'єктам, на яких поширюється дія Закону «Про запобігання корупції», доцільно уважно підходити до свого приватного життя з огляду на увагу громадськості до особистості судді.

Закон прямо не називає у переліку осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересу, осіб, пов'язаних з суддями дружніми стосунками, сусідськими відносинами, є кумами, осіб, які разом із суддями навчалися в освітніх закладах, були колегами протягом певного періоду, або іншим чином проводили тривалий час разом.

У випадку існування приватного інтересу за участі таких осіб суддям рекомендується брати до уваги наступні обставини: характер знайомств з наведеними особами, тривалість дружніх, сусідських або інших особистих позаслужбових стосунків, наявність фактичного періодичного спілкування з цими особами та інші факти, які характеризують ступінь особистих стосунків судді.

До дружніх стосунків належать і стосунки судді з такою категорією осіб, як «друзі» у соціальних мережах, які можуть впливати на приватний інтерес судді.

Відповідно до позиції Ради суддів, яка підкріплена міжнародною судовою практикою, термін «друг», що використовується для позначення людей, які згодні увійти в контакт через соціальні мережі, не означає дружніх стосунків в традиційному сенсі цього слова. Існування контактів між різними людьми через ці мережі не достатньо, щоб встановити конкретну упередженість; соціальна мережа є просто специфічним засобом комунікації між людьми, які мають спільні інтереси, і в цьому випадку – однаковий рід занять.

Ступінь близькості між «друзями» у соціальній мережі суттєво варіюється. Позначення людини як «друга» в Facebook не розрізняє близького друга та далекого знайомого. Оскільки «друг» в соціальній мережі не обов'язково є другом у традиційному значенні цього слова. Отже, лише факт того, що суддя є «другом» в Facebook з адвокатом сторони чи свідком, не більше, не є підставою для обґрунтованого побоювання, що суддя не може бути неупередженим або що суддя знаходиться під впливом Facebook «друга».

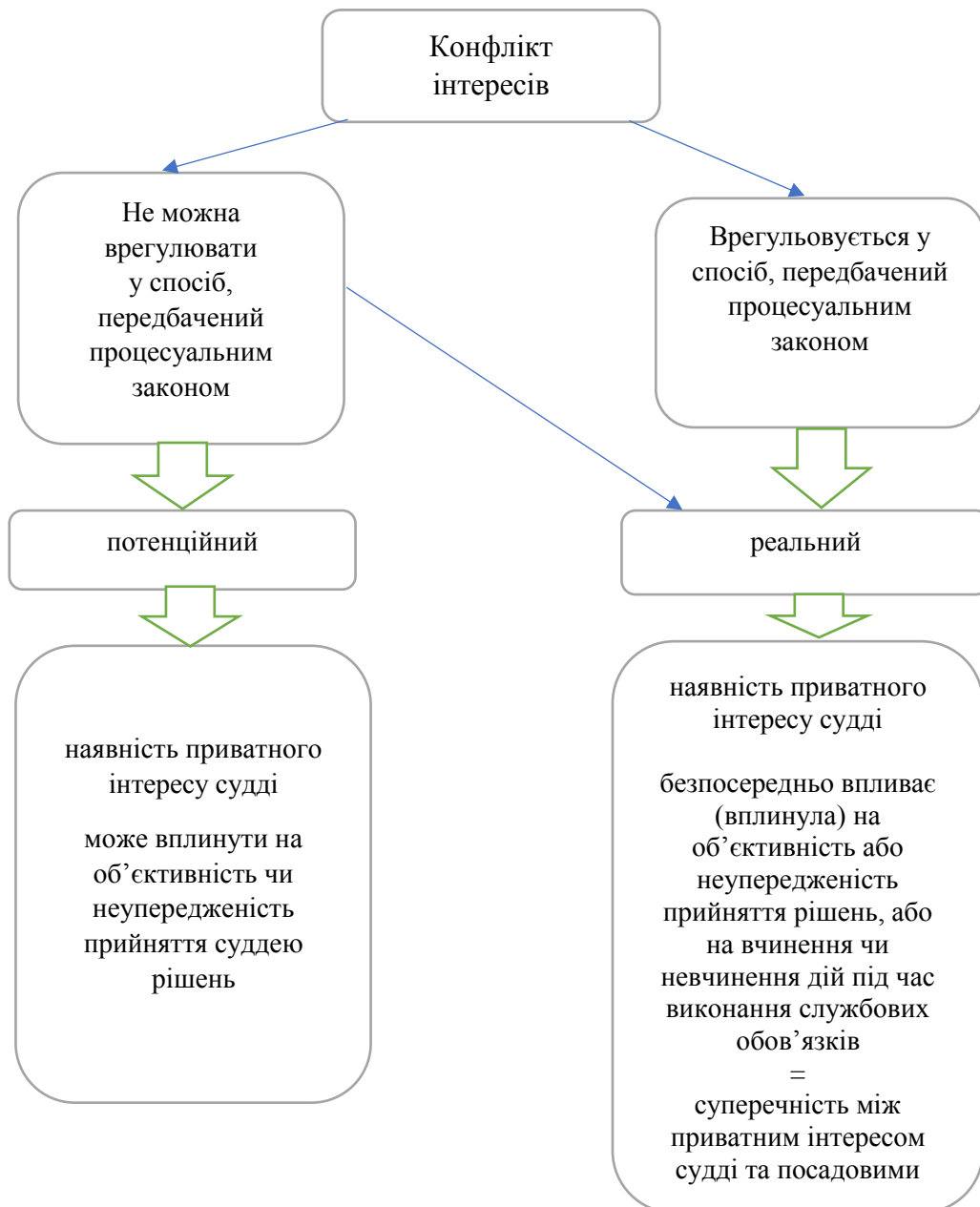
Отже, «дружба» судді у соціальній мережі зі стороною у справі (адвокатом, свідком тощо) під час розгляду справи за участю таких осіб відсутній не створює конфлікту інтересів.

Аналіз норм Закону України «Про запобігання корупції» дозволяє зробити висновок, що наявність у судді приватного інтересу приводить до виникнення **потенційного** чи **реального** конфлікту інтересів.

Потенційний конфлікт інтересів виникає у сфері службових повноважень судді у зв'язку з наявністю приватного інтересу, який *може* вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій чи бездіяльності під час виконання зазначених повноважень. В суддівській діяльності потенційний конфлікт інтересів найчастіше виникає у суддів на адміністративних посадах і може врегульовуватися шляхом делегування та/або перерозподілу повноважень серед суддів на

адміністративних посадах та співробітників апаратів судів, зміни спеціалізації суддів тощо. Ефективним засобом попередження конфлікту інтересів за наявності потенційного конфлікту інтересів є повідомлення суддею про конфлікт інтересів та своєчасне заповнення ним Декларації про приватні інтереси і направлення її до Ради суддів України.

Реальний конфлікт інтересів створює суперечність між приватним інтересом та службовими чи представницькими повноваженнями судді, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання службових повноважень. У судді реальний конфлікт інтересів виникає, як правило, при виконанні адміністративних функцій або інших функцій, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, а також при отриманні конкретної справи на розгляд.

Таким чином, для встановлення наявності факту прийняття рішення, вчинення чи невчинення дії суддею в умовах реального конфлікту інтересів та розмежування реального і потенційного конфлікту інтересів суддя має встановити наявність обов'язкової сукупності таких обставин, як:

1) наявність у судді факту приватного інтересу, який має бути чітко сформульований та визначений;

2) наявність факту суперечності між приватним інтересом і службовими повноваженнями судді із зазначенням того, в чому саме ця суперечність знаходить свій вияв або вплив на прийняття рішення.

Суддям слід розуміти, що конфлікт інтересів, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути тільки реальним конфліктом інтересів, оскільки існує суперечність між приватним інтересом судді та його посадовими (службовими) повноваженнями під час здійснення суддею правосуддя.

Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути як потенційним, так і реальним. Ситуації цього виду конфлікту інтересів не пов'язані зі здійсненням суддею безпосередньо правосуддя.

1.4. Обмеження щодо працевлаштування суддів після виходу у відставку

З точки зору конфлікту інтересів у суддівській діяльності додаткового роз'яснення потребує норма Закону «Про запобігання корупції», якою встановлені обмеження щодо подальшого працевлаштування суддів після виходу у відставку. Закон «Про судоустрій та статус суддів» таких обмежень не передбачає.

ЗЗК застосовується до всіх суддів у відповідності до статті 3 пункт 1:

«Суб'єктами, на яких поширюються дія цього Закону, є: [...] г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді)».

Таким чином, обмеження щодо подальшого працевлаштування у статті 26 ч. 1 ЗЗК застосовуються до суддів і забороняють їм:

«1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укласти трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах **інформацію**, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

3) протягом **року** з дня припинення відповідної діяльності представляти **інтереси** будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності».

Таким чином, хоча Закон «Про судоустрій та статус суддів» прямо не передбачає обмеження *займатися певним видом діяльності після звільнення з посади, що стосуються представництва у суді, в якому до відставки працював суддя*, аналіз норм Закону «Про запобігання корупції» дозволяє зробити висновок про доцільність рекомендації суддям щодо дотримання **обмеження протягом одного року з дня відставки не брати участь у провадженні у судових справах у судах, в яких вони працювали суддями упродовж певного періоду часу в минулому.**

Дотримання цієї рекомендації знизить ризик виникнення конфліктів інтересів у суддів-колег.

1.5. Дії судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

У всіх випадках судді зобов'язані діяти таким чином, щоб слугувати прикладом доброчесності для своїх колег та учасників судових проваджень, громадськості, тому несуть повну відповідальність за вирішення питань, пов'язаних з їх приватним інтересом, таким чином, щоб максимально запобігати конфлікту інтересів під час їх обрання / призначення на посаду судді та в процесі виконання ними функції зі здійснення правосуддя.

Особливостями конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом є:

1) це тільки реальний конфлікт інтересів;

2) не застосовується частина 10 статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якою на суддів покладено обов'язок повідомляти Раду суддів України у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі;

3) за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів застосовується лише дисциплінарна відповідальність у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Для врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді під час розгляду справ, суддям слід керуватись вимогами Кодексу адміністративного судочинства, Господарського процесуального, Цивільного процесуального чи Кримінального процесуального кодексу України (в залежності від того, яке провадження здійснюється), в яких передбачені підстави відводу (самовідводу) судді.

Способи врегулювання конфлікту інтересів визначені Порядком Ради суддів України (стаття 15). До цих способів належать:

- 1) самовідвід та відвід в порядку, передбаченому процесуальним законодавством;
- 2) розкриття інформації про конфлікт інтересів, якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід.

Відповідна позиція відтворена у рішенні Ради суддів України №75 від 04.11.2016 року «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів»: *при виникненні конфлікту інтересів під час судових проваджень у кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справах, або під час розгляду матеріалів про адміністративні правопорушення способами врегулювання конфлікту інтересів є: розкриття суддею інформації про конфлікт інтересів, відвід і самовідвід.*

У процесуальному законодавстві не передбачено, що суддя повинен **розкривати** обставини можливого приватного інтересу сторонам, навіть перш ніж буде вирішено, чи буде відвід, і навіть після прийняття рішення про те, що у відводі немає необхідності. Позиція Ради суддів щодо застосування розкриття інформації про приватний інтерес судді як способу врегулювання конфлікту інтересів може бути пояснена наступними чинниками:

сторонам потрібно знати про приватні інтереси судді, щоб реалізовувати свої процесуальні права;

розкриття інформації передбачає, що питання з'ясоване на якомога ранньому етапі усіма зацікавленими сторонами, на які вона впливає, а не наприкінці тривалого судового процесу, можливо змарнувавши всі зусилля у випадку, якщо далі суддю буде відведено у зв'язку із конфліктом інтересів;

якщо судді призначено справу, то сторони суду мають право знати, чому справу передали іншому судді; це правило допомагає уникати довільної передачі справ. Окрім того, наявність конфлікту інтересів є підставою для подання апеляції.

Кодекс суддівської етики наголошує, що неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід. (стаття 15 Кодексу суддівської етики).

Для врегулювання конфлікту інтересів судді під час здійснення правосуддя керуються відповідними положеннями процесуальних законів відповідно до виду юрисдикції, якими встановлено правила застосування права на відвід та самовідвід, – Кодексом адміністративного судочинства, Господарського процесуального, Цивільного процесуального та Кримінального процесуального кодексу України.

При цьому КпАП України не містить норм щодо правил відводів та самовідводів судді; у цьому випадку суддям рекомендується застосовувати таке право за аналогією закону.

Відповідна позиція затверджена рішенням РСУ № 34 від 08.06.2017 року «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів»: у разі необхідності врегулювання суддею конфлікту інтересів при розгляді матеріалів про адміністративне правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, з огляду на відсутність норм, що визначають правила відводу (самовідводу), до внесення змін до чинного законодавства суддя, враховуючи засади судочинства, передбачені Конституцією України, та міжнародні стандарти щодо незалежності суддів, неупередженості та безсторонності судочинства може застосовувати чинні процесуальні норми за аналогією.

З метою запобігання зловживанням правом на відводи та самовідводи, суддям рекомендується, аналізуючи ступінь приватного інтересу, під час надходження справи до розгляду, вирішувати питання про можливість розкриття інформації про конфлікт інтересів як альтернативний спосіб врегулювання конфлікту інтересів, та чекати після такого розкриття реакції сторін процесу та інших зацікавлених осіб.

Якщо після такого розкриття інформації жоден з учасників процесу не заявив відвід судді, то конфлікт інтересів вважається врегульованим. Це правило підтверджується практикою європейських країн.

Таким чином, оцінка характеру приватного інтересу та рішення про обрання конкретного процесуального способу врегулювання конфлікту інтересів залишається на розсуд самого судді.

Типові випадки конфлікту інтересів та рекомендації з обрання способу врегулювання конфлікту інтересів, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, наведені у другому розділі посібника.

Послідовність дій судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів

відвід

самовідвід

розкриття
інформації

4) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання — звертатися за роз'ясненнями до РСУ

5) вживати заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів

1.6. Дії судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом

Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, включає випадки потенційного і реального конфлікту інтересів у діяльності судді, що виникає поза безпосередньої функції судді зі здійснення правосуддя.

Характеристики цього виду конфлікту інтересів судді наступні:

1) виконання суддею крім посадових обов'язків судді адміністративних обов'язків у судовій установі.

Відповідно до частини першої статті 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.

Таким чином, коло осіб за цим конфліктом інтересів складають:

- голова суду або виконуючий обов'язки голови суду,
- заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду,
- інші судді, на яких тимчасово або постійно покладено окремі адміністративні обов'язки локальними актами суду.

2) Робота в одній судовій установі суддів та їх **близьких осіб**.

Робота в одній судовій установі суддів і їх близьких осіб сама по собі не породжує конфлікт інтересів. Для визначення наявності або відсутності конфлікту інтересів за таких умов слід виходити зі співвідношення посадових обов'язків. Таке роз'яснення надала Рада суддів України у своєму рішенні від 12.05.2016 № 36.

Рекомендації суддям, які виконують адміністративні обов'язки у суді, з метою запобігання конфлікту інтересів можуть бути такі:

1. Повідомлення про потенційний конфлікт інтересів судді до Ради суддів України або подання добровільної Декларації про приватні інтереси, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість під час прийняття рішень (стаття 8 Порядку РСУ).

Декларування приватних інтересів повинно ґрунтуватися на принципі розумності, і не бути формалізованим. Суддям рекомендується скласти перелік близьких осіб, з якими

приватний інтерес судді може входити в суперечність з посадовими і адміністративними обов'язками судді (можна орієнтуватися на Декларацію родинних зв'язків судді). Не потрібно декларувати всіх сусідів, знайомих, однокласників. В декларацію включається інформація виключно про найочевидніші та найвагоміші приватні інтереси, які потенційно можуть вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень.

Слід мати на увазі, що декларування приватного інтересу не означає автоматичного врегулювання конфлікту інтересів та не звільняє суддю від обов'язків вчинити дії для запобігання виникненню реального конфлікту інтересів, утриматися від вчинення дій або прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, своєчасно повідомити про наявність реального конфлікту інтересів.

2. За можливості уникати працевлаштування близьких осіб, стосунки з якими можуть впливати на конфлікт інтересів судді, в одній судовій установі.

Якщо близькі особи судді вже працюють у тому ж суді, варто аналізувати їх посади та посадові обов'язки. Для конфлікту інтересів, який не врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, мають значення адміністративні посади, які стосуються всіх суддів суду, а саме: посади судового розпорядника, архіваріуса, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату.

Не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються.

У випадку, якщо в у одному суді працюють суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) та його близька особа на посаді, яка не знаходиться у організаційному підпорядкуванні судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду), та службові обов'язки яких не перетинаються (помічник іншого судді, консультант будь-якого підрозділу, спеціаліст тощо) конфлікт інтересів відсутній за умови якщо суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) фактично не бере участі у вирішенні питань, які стосуються працівника апарату, у тому числі шляхом голосування на зборах суддів за питання, яке стосується такого працівника, або якщо фактично такий працівник апарату суду не виконує обов'язки за дорученням цього судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду) (рішення РСУ № 75 від 04.11.2016)

Послідовність дій судді із запобігання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом

Перелік дій судді із врегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, передбачено положеннями Закону України «Про запобігання корупції» та Порядком здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, затвердженому рішенням РСУ № 2 від 4 лютого 2016 року

Послідовність дій судді із врегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів

3) у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у письмовій формі повідомляти про це Раду суддів України не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про виникнення такого конфлікту інтересів (відповідно до ч. 10 ст. 133 Закону України «Про судоустрій та статус суддів в Україні»)

4) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів

5) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання — звертатися за роз'ясненнями до Ради суддів України

6) виконувати рішення Ради суддів України щодо врегулювання конфлікту інтересів

7) вживати заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів

Заходи самостійного врегулювання суддею конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом

а) усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

б) усунення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів Раді;

в) подання заяви щодо перегляду обсягу службових повноважень особи, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, з метою виключення факторів, які спричинять конфлікт інтересів;

г) подання заяви про переведення особи на іншу посаду або в інший суд;

д) подання заяви про звільнення особи.

У разі неможливості врегулювати конфлікт інтересів самостійно, суддя звертається до Ради суддів України з метою його зовнішнього врегулювання.

Типові випадки конфлікту інтересів та рекомендації з обрання способу врегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, наведені у другому розділі посібника.

1.7. Відповідальність суддів за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

За порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддів чинним законодавством встановлено два види відповідальності – дисциплінарну та адміністративну (стаття 106 закону України «Про судоустрій та статус суддів»; стаття 172-7 КпАП України).

Критерієм розмежування виду відповідальності, до якої може бути притягнуто суддю за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, є характер конфлікту інтересів.

Порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею під час відправлення правосуддя (конфлікту, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом) тягне за собою дисциплінарну відповідальність, встановлену законом України «Про судоустрій та статус суддів».

На відміну від зазначеного порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді поза відправленням правосуддя, і який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, тягне за собою адміністративну відповідальність відповідно до норм КпАП України.

Рада суддів надала роз'яснення, згідно з яким порушення правил відводу або самовідводу може бути підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності відповідно до статті 106 Закону України "Про судоустрій та статус суддів". Складання уповноваженими державними органами протоколів про притягнення судді до адміністративної відповідальності за порушення правил відводу або самовідводу у зв'язку з конфліктом інтересів у розгляді певних справ містить ознаки втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя (рішення № 46 від 07.09.2017)

До підстав дисциплінарної відповідальності, встановленої за порушення суддями правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, належать:

- (1) порушення правил щодо відводу (самовідводу);
- (2) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу
- (3) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом) (стаття 106 ЗССС).

Суб'єктом накладення дисциплінарного стягнення щодо суддів є Вища рада правосуддя у встановленому Законом України «Про Вищу раду правосуддя» порядку.

Адміністративна відповідальність суддів встановлена статтею 172-7 КпАП України, положення якої передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення у випадку порушення суддею правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

- 1) відповідальність за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-7);
- 2) відповідальність за дії, вчинені чи прийняті рішення в умовах реального конфлікту інтересів, (ч. 2 ст. 172-7 КУпАП);
- 3) дії, передбачені ч. 1 або ч.2 ст. 172-7 КУпАП, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення (ч. 3 ст. 172-7 КУпАП).

Основним видом адміністративних санкцій, що застосовуються відповідно до статті, є накладення штрафу. Додатковим – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Якщо суддю було притягнуто до адміністративної відповідальності, то це не звільняє його від обов'язку врегулювати конфлікт інтересів, за порушення правил врегулювання якого його було піддано відповідальності.

Відповідальність за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею

Дисциплінарна відповідальність	Адміністративна відповідальність
стаття 106 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» (п.п. д) п.1 ч.1; п.3 та п.7 частини 1)	стаття 172-7 КпАП України (частини 1-3)
За порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею під час здійснення правосуддя	За порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею у позасудовій поведінці судді
Суб'єкт накладення стягнення: Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя	Органи, уповноважені складати адміністративні протоколи щодо суддів: <ul style="list-style-type: none"> • Національна поліція • НАЗК Орган накладення стягнення: суд
Види стягнень 1) попередження; 2) догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом	Види санкцій: 1) накладення штрафу 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

одного місяця;

3) суворої догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

6) подання про звільнення судді з посади.

РОЗДІЛ 2. ТИПОВІ СИТУАЦІЇ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ ТА ПОРЯДОК ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Конфлікт інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

Випадки реального конфлікту інтересів, який може бути врегульований у спосіб, передбачений процесуальним законом, доцільно систематизувати залежно від приватного інтересу судді та обставин судової справи, що надійшла судді до розгляду:

1. Конфлікт інтересів, пов'язаний з майновим інтересом:
 - володінням суддею цінними паперами емітента, який є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду;
 - володіння суддею банківським вкладом, кредитом банківської установи, яка є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду.

2. Конфлікт інтересів, пов'язаний з немайновим інтересом – особистими, дружніми або іншими позаслужбовими стосунками з особою, яка:
 - виконує оплачувану роботу за трудовим або цивільно-правовим договором з підприємством, установою, організацією, що виступає учасником у справі, що надійшла судді до розгляду;
 - є суддею і розглядала цю справу у суді нижчої інстанції, в тому числі у складі колегії;
 - є суддею в одній судовій установі і розглядає справи однакової юрисдикції;
 - є суддею у відставці і приймає участь у справі як сторона, представник сторони, інший учасник справи або зацікавлена особа;
 - надавала експертний висновок у справі, яку розглядає суддя;
 - займає посаду прокурора, заступника прокурора регіональної прокуратури (участь у справі в якості прокурора немає значення).

Конфлікт інтересів, пов'язаний з майновим інтересом судді:

Ситуація 1. *За системою автоматичного розподілу справ судді надійшла справа, в якій учасником у справі є юридична особа (емітент акцій), суддя або член сім'ї судді має у власності певну частку акцій цієї юридичної особи.*

Коментар. У даному випадку у судді виникає конфлікт інтересів, який впливає на неупередженість та об'єктивність розгляду справи суддею.

З метою його врегулювання слід користуватися позицією РСУ, яка в рішенні № 46 від 07 вересня 2017 року роз'яснила, що наявність у судді або членів його сім'ї будь-якої кількості акцій господарського товариства, яке є одним з учасників судової справи, що

знаходиться у провадженні судді, створює конфлікт інтересів та потребує врегулювання шляхом повідомлення учасників судового засідання про наявність цих обставин та вирішення питання про відвід або самовідвід відповідно до процесуальних кодексів України. За відсутності заявленого відводу конфлікт інтересів вважається врегульованим.

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів суддею:

1. Розкрити інформацію учасникам справи про наявність акцій у власності судді або його близької особи.

Якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід, конфлікт інтересів вважається врегульованим.

2. Якщо після розкриття інформації учасникам справи судді було заявлено відвід, заява про відвід вирішується у порядку, визначеному процесуальним законом.

Примітка: При обранні суддею способу врегулювання конфлікту інтересів слід взяти до уваги кількість акцій та їх вартість. При незначній кількості та вартості цінних паперів, власником яких є суддя (близька особа судді), доцільно врегулювати конфлікт інтересів шляхом розкриття інформації учасникам справи щодо їх реальної вартості та отримати реакцію сторін процесу, які вправі заявити судді відвід.

Якщо суддя (близька особи судді) є власником основного пакету акцій юридичної особи, що дає право судді (близькій особі судді) впливати на рішення юридичної особи, єдиним процесуальним способом врегулювання такого конфлікту інтересів є самовідвід судді.

Ситуація 2. Суддя розглядає справу, учасником якої є банківська установа. Суддя (або близька особа судді) володіє банківським вкладом у даній банківській установі.

Коментар. У даному випадку у судді виникає конфлікт інтересів, який впливає на неупередженість та об'єктивність розгляду справи суддею.

Для врегулювання конфлікту інтересів рекомендується застосувати позицію Ради суддів щодо володіння суддею акціями господарських товариств (рішення № 46 від 07.09.2017) за аналогією. Такий конфлікт інтересів «... потребує врегулювання шляхом повідомлення учасників судового засідання про наявність цих обставин та вирішення питання про відвід або самовідвід відповідно до процесуальних кодексів України. За відсутності заявленого відводу конфлікт інтересів вважається врегульованим».

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів суддею:

1. Розкрити інформацію учасникам справи про наявність банківського вкладу у власності судді або його близької особи у банківській установі – учасника судової справи.

Якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід, конфлікт інтересів вважається врегульованим.

2. Якщо після розкриття інформації учасникам справи судді було заявлено відвід, заява про відвід вирішується у порядку, визначеному процесуальним законом.

Примітка: розмір банківського вкладу, в даному випадку, значення не має. Рішення щодо заявлення відводу залежить від учасників справи.

Конфлікт інтересів, пов'язаний з немайновим інтересом судді

Ситуація 1. Суддя розглядає справу, учасником якої є підприємство, установа або організація, у трудових відносинах з яким знаходиться близька особа судді або ця особа виконує роботу (надає послуги) за цивільно-правовим договором з підприємством, установою, організацією.

Коментар. У даному випадку наявний конфлікт інтересів.

Відповідно до рішення РСУ № 75 від 04 листопада 2016 року «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів», *наявність у судді близьких осіб, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, які є учасниками судових проваджень, що знаходяться у провадженні судді створює конфлікт інтересів і вирішується шляхом самовідводу або повідомлення про його наявність та відводу.*

Словосполучення «працюють на підприємствах, установах, організаціях» охоплює випадки виконання роботи близькою особою на підставі трудового договору (контракту) і на підставі цивільно-правового договору (договору підряду).

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів:

1. Розкрити інформацію учасникам справи про близьку особу судді, яка працює на підприємстві, установі, організації з зазначенням посади та строку роботи.

Якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід, конфлікт інтересів вважається врегульованим.

2. Якщо після розкриття інформації учасникам справи судді було заявлено відвід, заява про відвід вирішується у порядку, визначеному процесуальним законом.

Примітка. Від виконання близькими особами судді оплачуваної роботи на користь підприємств, установ, організацій на законних підставах слід відрізнити ситуацію, коли працівники будь-яких підприємств, установ і організацій мають статус члена науково-консультативної ради певного суду.

Рішенням РСУ від 07.09.2017 року № 46 роз'яснено наступне:

«Наявність у працівника установи, підприємства, учбового закладу тощо статусу члена науково-консультативної ради відповідного суду не створює у суддів цього суду

конфлікту інтересів у розгляді справ за участю цієї установи, підприємства, учбового закладу тощо у зв'язку з відсутністю приватного інтересу».

Ситуація 2. Судді апеляційного суду у складі колегії, де головуючим був інший суддя, надійшла справа, рішення у якій було постановлено суддею першої інстанції, який є його племінником

Коментар. У даному випадку наявний конфлікт інтересів, який виникає з моменту розподілу справи для розгляду судді. Племінник належить до кола близьких осіб судді апеляційного суду відповідно до положень ЗЗК, отже виникає суперечність між приватним інтересом судді та його посадовими повноваженнями. Для наявності конфлікту інтересів у прикладі достатньо того, щоб суддя був у складі колегії суду, яка розглядає судову справу (наявність статусу головуючого судді у складі колегії для кваліфікації конфлікту інтересів значення не має).

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів:

1. З метою врегулювання конфлікту інтересів суддя повинен заявити самовідвід згідно із правилами, визначеними положеннями процесуального закону.

Ситуація 3. У адміністративному суді працює подружжя суддів, кожний з яких розглядає справи.

Коментар. У даній ситуації між подружжям суддів існує приватний інтерес, оскільки вони є близькими особами відповідно до положень закону України «Про запобігання корупції». Цей приватний інтерес може спричинити конфлікт інтересів у випадку, якщо під час розгляду судових справ їх посадові обов'язки будуть перетинатися та впливати на об'єктивність і неупередженість одного із суддів-подружжя.

Позиція Ради суддів у цій ситуації наступна: у випадку, коли в одній судовій установі працюють судді, які між собою є близькими особами, це створює потенційний конфлікт інтересів і з метою врегулювання такого конфлікту суддям необхідно уникати участі в розгляді однієї справи у порядку, визначеному процесуальним законом; участі у прийнятті рішень відносно близьких осіб при розгляді питань органами суддівського самоврядування (рішення РСУ № 75 від 04.11.2016).

Спосіб запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

1. Уникати розгляду справ в одній колегії.
2. Заявити самовідвід у порядку, передбаченому процесуальним законодавством.
3. Визначити спеціалізацію розгляду справ суддям-подружжя адміністративного суду і встановити чіткий перелік справ, які розглядає кожний з них.
4. Переведення одного з подружжя на посаду судді до іншого адміністративного суду за неможливості визначення чіткої спеціалізації розгляду справ судді.

Примітка: Аналогічно вирішується ситуація, якщо подружжя суддів працює у одному місцевому суді, і розглядає справи однієї юрисдикції:

1. Змінити спеціалізацію судді при розгляді справ одному із подружжя – наприклад, з цивільної на кримінальну.
2. Уникати розгляду справ в одній колегії (формування складів колегії суддів таким чином, щоб судді з подружжя завжди розглядали справи у різних складах колегій).
3. Заявити самовідвід у порядку, передбаченому процесуальним законодавством.

Ситуація 4. Суддя після виходу у відставку приймає участь у розгляді справ в якості адвоката, експерта, представника учасника справи, які розглядаються судом, де він працював у минулому на посаді судді.

Коментар. У даному прикладі при вирішенні питання щодо наявності конфлікту інтересів слід керуватися положеннями статті 26 закону України «Про запобігання корупції», якими встановлено обмеження щодо осіб, визначених цим законом, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, до яких віднесені і судді.

Одним із видів обмежень для таких осіб, в тому числі і суддів, є заборона протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності (частина 1 статті 26).

Застосовуючи вказане обмеження до судді, слід вказати, що судді, який вийшов у відставку, заборонено протягом року приймати участь у судових провадженнях у якості учасника справи при розгляді справ у суді, з якого був звільнений з посади.

Вважається, що строк у один рік є достатнім для того, щоб приватний інтерес особи, яка раніше працювала суддею, втратив свою значущість і не впливає на об'єктивність та неупередженість судді, у провадженні якого знаходиться така справа. Зважаючи на обставини ситуації, доцільно суддям у відставці рекомендувати уникати участі у справах суду, де вони раніше працювали суддями.

Спосіб запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

1. Суддям у відставці рекомендується при подальшому працевлаштуванні, пов'язаному з участю у провадженнях у судових справах, протягом мінімально одного року після відставки уникати представлення інтересів клієнтів у судовій установі, в якій вони працювали перед виходом у відставку.

Ситуація 5. Суддя розглядає справу, в матеріалах якої наявний експертний висновок, виготовлений батьком зятя (сватом цього судді).

Коментар. У даному прикладі наявний конфлікт інтересів, оскільки батько зятя судді входить до кола близьких осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів судді у розумінні статті 1 Закону «Про запобігання корупції».

Позиція РСУ виражена у рішенні №75 від 04.11.2016 «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів»: *Роз'яснити, що наявність у судді близьких осіб, які працюють у експертних установах, які мають повноваження щодо надання експертних висновків у справах, що знаходяться у провадженні судді, створює конфлікт інтересів в залежності від посадових обов'язків цієї особи і врегульовується у спосіб, що передбачений процесуальним законом.*

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів:

Розкриття інформації учасникам справи. Якщо після розкриття інформації судді не буде заявлено відвід, конфлікт інтересів вважаться врегульованим.

Або для врегулювання конфлікту інтересів суддя повинен заявити самовідвід у порядку, передбаченому процесуальним законодавством.

Примітка. Для точного визначення способу врегулювання конфлікту інтересів слід проаналізувати посадові обов'язки близької особи, що виготовила експертний висновок. У варіанті, коли близька особа судді працює у експертній установі, але безпосередньо не виготовляла експертний висновок, то альтернативним способом самовідводу судді може бути розкриття суддею учасникам справи інформації про близьку особу судді та обсяг її службових повноважень.

Ситуація 6. *Тесть судді судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду є прокурором області.*

Коментар. У даному прикладі відповідно до норм Закону України «Про запобігання корупції» тесть судді входить до кола близьких осіб, які через ступінь споріднення впливають на приватний інтерес судді; крім того, спеціалізація судді – розгляд справ у кримінальному провадженні. Його близька особа займає посаду прокурора області.

Для вирішення питання щодо конфлікту інтересів у даному випадку необхідно детально розглянути посадові обов'язки прокурора області, який відповідно до статті 10 Закону України «Про прокуратуру» є керівником регіональної прокуратури, та визначити, чи перетинаються посадові обов'язки прокурора області, який є близькою особою для судді, що створює приватний інтерес, з обставинами процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підготовки до здійснення державного обвинувачення у справі, яку має розглядати суддя.

Відповідно до положень статті 36 КПК України, якою визначається статус прокурора у кримінальному провадженні, керівник регіональної прокуратури має право на подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами незалежно від його участі в судовому провадженні; має право доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної чи касаційної

скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесених ними, керівниками, першими заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня (частина 4 статті 36 КПК України).

Генеральний прокурор, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених статтею 219 цього Кодексу. Про скасування таких постанов повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення відповідного досудового розслідування. Скасування таких постанов слідчих та прокурорів Національного антикорупційного бюро України може бути здійснено лише Генеральним прокурором або особою, яка виконує його обов'язки (частина 6 статті 36 КПК України).

Таким чином, з аналізу наведених норм вбачається, що у прикладі з тестем судді – прокурором області та суддею судді з розгляду справ у кримінальних справах наявний конфлікт інтересів, оскільки суддя має надавати оцінку діям чи бездіяльності, що вчинялися близькою особою.

Спосіб врегулювання конфлікту інтересів:

1. Заявити самовідвід у порядку, передбаченому процесуальним законодавством.

З метою запобігання конфлікту інтересів у даному прикладі доцільно змінити спеціалізацію судді з кримінальної на цивільну, що у результаті призведе до усунення приватного інтересу судді.

2.2. Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

Вирішуючи питання щодо запобігання та врегулювання даного виду конфлікту інтересів в суддівській діяльності слід мати на увазі, що конфлікт інтересів може виникати між службовими обов'язками і приватним інтересом судді, який є спеціальним суб'єктом з точки зору ЗЗК і працівником апарату суду. При цьому працівники апарату можуть бути державними службовцями, на яких розповсюджується дія Закону України «Про державну службу», або перебувати на патронатній службі (наприклад, помічник судді).

Також працівниками суду можуть бути особи, які працюють за трудовим чи цивільно-правовим договором у суді і не мають статусу державного службовця (наприклад, прибиральник) і на них не розповсюджується дія ЗЗК. Для вирішення питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів судді, який не пов'язаний із здійсненням правосуддя, необхідно уважно вивчати перелік службових обов'язків судді щодо працівників апарату суду, які відносяться до кола осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів і навпаки, перелік службових обов'язків таких осіб, стосунки з якими можуть впливати на суддю, умови його праці, чи виконання ним службових обов'язків.

У зв'язку з наведеним слід також пам'ятати, що органом відповідальним за контроль та надання роз'яснень при запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів для суддів є РСУ, а для співробітників апарату, які є державними службовцями, – НАЗК.

Ситуація 1. Керівником апарату місцевого суду призначено брата голови цього суду.

Коментар. У даному випадку наявний реальний конфлікт інтересів голови місцевого суду. Відповідно до статті 24 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» голова місцевого суду контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Таким чином, у прикладі близька особа голови суду знаходиться в організаційному підпорядкуванні голові суду, їх службові обов'язки перетинаються, виникає реальний конфлікт інтересів, який слід врегулювати (Рішення РСУ № 75 від 04.11.2016).

Порядок дій голови суду та керівника апарату суду:

1) повідомити про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня у письмовій формі уповноважені органи – голова суду повідомляє Раду суддів України, керівник апарату суду – Національне агентство з питань запобігання корупції;

2) голові суду не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів

Заходом самостійного врегулювання конфлікту інтересів є подання заяви про звільнення з посади керівника апарату цього суду.

Ситуація 2. На посаді керівника апарату місцевого суду працює сестра судді цього ж суду.

Коментар. Відносини такого близького споріднення відповідно до норм ЗКК впливають на приватний інтерес як судді, так і керівника апарату суду.

Адміністративні обов'язки керівника апарату суду та рішення, що ним приймаються, стосуються всіх суддів, в тому числі і судді-близької особи. Так, до повноважень керівника апарату суду належать, в тому числі повноваження із: забезпечення виконання рішень зборів суддів з питань внутрішньої діяльності суду; здійснення заходів щодо забезпечення належних умов діяльності суддів та працівників апарату суду, інформаційно-нормативного забезпечення їх діяльності.

Таким чином суперечність між приватним інтересом керівника апарату суду і судді однієї судової установи взаємообумовлена відносинами спорідненості, адміністративною посадою керівника апарату та посадовими обов'язками судді. Конфлікт інтересів потребує врегулювання.

Порядок дій судді і керівника апарату суду з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) кожному повідомити про конфлікт інтересів наступного дня у письмовій формі Раду суддів України (суддя) і Національне агентство з питань запобігання корупції (керівник апарату);

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів (в тому числі в процесуальному порядку) або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів

Заходом самостійного врегулювання конфлікту інтересів буде:

подання заяви про переведення близької особи з посади керівника апарату суду на іншу посаду в апараті суду (наприклад, на посаду секретаря судового засідання – службові обов'язки секретаря судового засідання не перетинаються з посадовими повноваженнями судді) або подання заяви про звільнення особи з посади керівника апарату суду.

Ситуація 3. Син голови суду одружився на судді, яка працює у тому ж суді.

Коментар. У наведеному випадку з моменту одруження наявний конфлікт інтересів. Суддя – дружина сина голови суду – входить до кола близьких осіб голови суду відповідно до положень ЗКК. Виникає суперечність між приватним інтересом голови суду щодо цієї судді – його близької особи, яка знаходиться у його організаційному підпорядкуванні за посадовими обов'язками голови суду.

Слово «одруження» охоплює випадки факту реєстрації шлюбу органами цивільного стану і фактичні шлюбні відносини - проживання однієї сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Порядок дій голови суду та судді з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) кожному повідомити про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня після реєстрації шлюбу органами цивільного стану або дня, коли ці особи фактично стали жити разом, у письмовій формі Раду суддів України;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

Позиція РСУ: З метою уникнення реального конфлікту інтересів та врегулювання потенційного конфлікту інтересів у випадках, коли суддя є близькою особою голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, очільнику суду слід

уникати прийняття будь-яких рішень стосовно такого судді, а за можливості, близьким особам-суддям слід уникати обрання або виконання обов'язків на адміністративних посадах або вживати заходів щодо переведення в іншу судову установу (рішення РСУ № 75 від 04.11.2016).

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів (в тому числі в процесуальному порядку) або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів

Заходом самостійного врегулювання конфлікту інтересів буде усунення приватного інтересу голови суду щодо судді – дружини сина та наданням підтверджуючих це документів Раді.

Усунення приватного інтересу голови суду в даному випадку відбувається шляхом скликання загальних зборів суду, на яких рекомендується розкрити інформацію щодо близької особи та доручити адміністративні повноваження голови суду щодо судді-дружини сина заступнику голови суду або іншому судді (наприклад, найстаршому за стажем) за відсутності посади заступника голови суду. Належним чином оформлене рішення загальних зборів надати Раді суддів України.

Примітка: Відповідно до статті 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» збори суддів - зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. До повноважень зборів суддів суду належать, в тому числі:

1) обговорення питань щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду;

2) визначення спеціалізації суддів з розгляду конкретних категорій справ;

3) прийняття рішення про обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад.

Ситуація 4. У суді працює подружжя суддів, які розглядають справи різної юрисдикції. Один із них має намір обиратися на посаду голови цього суду (варіант – призначений заступником голови суду).

Коментар. Посади голови суду та заступника голови суду відносяться до адміністративних посад відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», судді судової установи знаходяться у організаційному підпорядкуванні голові суду (заступнику голови суду). Таким чином, якщо один із подружжя-суддя стає заступником голови суду або обирається головою суду, виникає реальний конфлікт інтересів між таким суддею і другим із подружжя.

Порядок дій суддів з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) кожному повідомити про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня після обрання головою суду (призначення на посаду заступника голови суду) у письмовій формі Раду суддів України;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів щодо другого з подружжя;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів, а саме:

зібрати загальні збори суддів, розкрити інформацію щодо близької особи та перерозподілити адміністративні обов'язки щодо другого із подружжя іншій особі – заступнику голови або іншому судді (наприклад, найстаршому за стажем) за відсутності посади заступника голови суду.

Належним чином оформлене рішення загальних зборів надати Раді суддів України.

Ситуація 5. *На посаді завідувача архіву місцевого суду працює дочка судді цього ж суду.*

Коментар. У даному випадку наявний конфлікт інтересів, оскільки при зайнятті посади завідувача архіву суду близькою особою (дочкою) судді цієї ж судової установи, незважаючи на те, що посада завідувача архіву суду не знаходяться у організаційному підпорядкуванні у судді, їх інтереси при виконанні службових обов'язків фактично перетинаються (рішення РСУ № 75).

Порядок дій судді з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) повідомити про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня у письмовій формі РСУ;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів:

Варіанти заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів:

подання заяви про переведення особи (дочки) з посади архіваріуса суду на іншу посаду апарату суду (наприклад, на посаду секретаря судового засідання) або

подання заяви про звільнення особи з посади архіваріуса суду.

Примітка: аналогічно врегулюється конфлікт інтересів у випадку, якщо близькі особи судді займають наступні посади у апараті суду: посади судового розпорядника, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату.

Ситуація 6. *Син заступника голови суду працює секретарем судового засідання у цьому ж суді.*

Коментар. Син заступника голови суду входить до кола близьких осіб заступника голови відповідно до положень про близьких осіб Закону України «Про запобігання корупції». Крім того, посада заступника голови суду належить до адміністративних посад відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів». У наведеному прикладі виникає реальний конфлікт інтересів у діяльності заступника голови суду, оскільки під час розгляду справи останнім його посадові обов'язки фактично перетинаються зі службовими обов'язками близької особи.

При виконанні секретарем своїх функціональних обов'язків щодо забезпечення розгляду справи у судовому засіданні, у складі суду якого є суддя (заступник голови суду), для якого працівник є близькою особою, виникатиме реальний конфлікт інтересів, який вирішується процесуальним шляхом, а в тих випадках, коли процесуальне врегулювання не передбачено - шляхом усунення особи від виконання обов'язків. Така позиція міститься у рішенні РСУ № 75 від 04.11.2016)

Порядок дій заступника голови суду з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) повідомити РСУ про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня у письмовій формі;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів;

3) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів:

усунути секретаря судового засідання, який є близькою особою заступника голови суду, від виконання обов'язків щодо забезпечення розгляду у конкретному судовому засіданні складом суду з таким суддею.

В подальшому доцільно вирішити питання щодо переведення близької особи на посаду у апараті суду, перебування на якій не спричинятиме конфлікту інтересів.

Ситуація 7. Дружина судді працює на посаді бухгалтера цього ж суду.

Коментар. Функціональні обов'язки посади, на якій працює близька особа судді (дружина) поширюються на всіх суддів і працівників апарату суду, в тому числі, і на суддю, близькою особою якого є бухгалтер, що створює реальний конфлікт інтересів і потребує врегулювання.

Відповідно до рішення РСУ № 75 від 04.11.2016 р. у випадках, коли в одній установі працює суддя та близька особа (стаття 1 Закону України «Про запобігання корупції») на посаді, функціональні обов'язки якої поширюються, у тому числі, відносно судді або іншого працівника апарату суду - близької особи (головний бухгалтер, бухгалтер, касир, керівник кадрової служби, працівник кадрової служби суду тощо), наявний реальний конфлікт інтересів, який підлягає врегулюванню відповідно до Методичних рекомендацій з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та

прирівняних до них осіб, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 14 липня 2016 року № 2.

Порядок дій судді з метою врегулювання конфлікту інтересів:

1) повідомити Раду суддів України про конфлікт інтересів не пізніше наступного дня у письмовій формі;

2) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів: для врегулювання наявного конфлікту інтересів можна обрати спосіб - перегляд обсягу службових повноважень особи та доручити обов'язки бухгалтера щодо конкретного судді іншому працівнику бухгалтерії судової установи.

За неможливості застосувати даний спосіб може йти мова про звільнення близької особи судді з посади бухгалтера суду.

Ситуація 8. *На зборах суду з питань обрання суддів на адміністративні посади суддя голосував за себе як кандидата на посаду голови суду. Дружина судді - також суддя цього суду – голосувала за свого чоловіка.*

Коментар. Розглядаючи питання щодо наявності конфлікту інтересів у прийнятті участі судді, яка здійснює службові чи представницькі повноваження в голосуванні щодо обрання його на адміністративну посаду (голови, заступника, секретаря судової палати) та підстав для притягнення цієї особи до відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, передбачене ст. 172-7 КУпАП, рекомендовано встановити наявність обов'язкової сукупності таких юридичних фактів, як:

1) наявність у судді факту чітко визначеного приватного інтересу;

2) наявність факту суперечності між приватним інтересом і службовими чи представницькими повноваженнями із зазначенням того, в чому саме ця суперечність знаходить свій вияв або вплив на прийняття рішення.

Судді, які беруть участь в обранні, в тому числі самих себе, на адміністративні посади відповідного суду, реалізують право, передбачене статтею 38 Конституції, «вільно обирати та бути обраними», а також здійснюють свої повноваження, визначені статтею 20 Закону «Про судоустрій та статус суддів» щодо забезпечення ефективного та належного адміністрування відповідного суду.

Крім того, Рада суддів України у рішенні від 04.11.2016 року № 77 констатувала, що волевиявлення кожної особи - учасника зборів з обрання суддів на адміністративні посади не може бути підставою для встановлення наявності в діях цих осіб конфлікту інтересів та підставою для притягнення до відповідальності за волевиявлення особи під час таємного голосування.

Таким чином, голосування судді за самого себе при обранні голови суду не створює конфлікту інтересів.

Під час голосування на загальних зборах суду судді за кандидатуру особи, з якою суддя пов'язаний родинними відносинами при обранні на адміністративну посаду суду, бажано утримуватися від голосування з метою усунення приватного інтересу судді в цій ситуації.

Ситуація 9. Дочка судді працює на посаді помічника іншого судді того ж суду.

Коментар. Згідно статті 92 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 посада помічників судді належить до посад патронатної служби. Згідно зі статтею 157 ЗССС судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Таким чином, дочка судді знаходиться у патронатній службі судді, який її обрав для призначення на посаду помічника, і службові обов'язки її як помічника судді не перетинаються зі службовими обов'язками судді, близькою особою якого вона є. Конфлікт інтересів у даному випадку відсутній.

Але слід мати на увазі, якщо суддя, помічником якого є близька особа іншого судді того ж суду, розглядає справи у колегії з суддею, близькою особою якої є помічник, виникає ризик сумнівів щодо безсторонності такого судді під час здійснення правосуддя.